
שבת שלום

גיליון 1096 בס"ד, פרשת יתרו תשע"ט

איור: הרי לנגבהיים

וידבר אלהים את כל הדברים האלה, לאמר. (שמות כ', א)

דיברה תורה בלשון בני אדם

דיברנו יודעים ולא תופשים מעבר של עניין מנפשו של אדם מבינינו אל נפשו של אדם אחר זולתי **בדיבור**, שהוא **הקול** שאותו חותכים השפה, הלשון ושאר איברי הדיבור, ומכיוון שהודרכה דעתנו גם כן שהוא יתעלה משיג ושמגיעים עניינים ממנו אל הנביאים על-מנת שימסרו אותם לנו, הוא תואר לנו כשומע ורואה. פירוש הדבר שהוא משיג את הדברים האלה הנראים והנשמעים, ויודע אותם. והוא תואר לנו כ**מדבר**. פירוש הדבר, שמגיעים עניינים ממנו אל הנביאים, וזאת היא משמעותה של נבואה, מה שעוד יובהר לך תכלית הבהרה.

(רמב"ם: מורה נבוכים א, מו, בתרגום מיכאל שוורץ)

...ועם כל מה שצינינו עוד בעניין זה, היוצא מן הכתובים ומדברי החכמים הוא **שכל ישראל לא שמעו אלא קול אחד בלבד והוא הקול אשר ממנו השיגו משה וכל ישראל: "אנכי" ו"לא יהיה לך"**.

(מורה נבוכים ב, לג, בתרגום מיכאל שוורץ)

וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר. הזכיר דיבור ואמירה; אחד קשה ואחד רך, דהיינו כמ"ש 'כה תאמר לבית יעקב' - אלו הנשים, תאמר להם בלשון רכה; 'ותגיד לבני ישראל' - לזכרים דברים קשים כגידין, כי מטעם זה נקראו אלו **י' הדיברות** וכל בריאת העולם נקראו **י' מאמרות**, לפי שכל מעשה בראשית נבראו בצביונם, דהיינו באותן צורות שבחרו להם דהיינו **אמירה רכה בלא גזירה**, אבל מצוות ה' כולם **גזירת מלך** הם כי לא יאמר האדם 'אי אפשי לאכול חזיר ונפשי קצה בו, אלא: אפשי והקב"ה גזר עלי, דהיינו דיבור קשה. (כלי יקר שם, שם)

עשרת הדברות: קוד אתי ומתנגדיו

נדב ברמן-שיפמן

הראשונות לספירה, עיוות את רעיונות הנצרות ולכן הוקע ממנה. לאחרונה ראתה אור האסופה **גנוסטיקה: אסופת כתבים מתורגמים מקופטית ויוונית עתיקה**,⁴ שיש לה ערך רב להבנת הגנוסיס, ומנגד - להנהרת עשרת הדברות כתורת-חיים.⁵ המונח גנוסיס נגזר מהמילה היוונית *gnosis*, שהוראתה 'ידע'. עם הגנוסטים הקדומים שפעלו במאה השנייה והשלישית לספירה נמנו מרקיון, מאני, ולטינוס ותלמידיהם, ומשותפת להם כפירה באמיתות האל המקראי הבורא, ותפיסתו כאל רע, שמטרת חוקיו כפי שנתקבצו בחומש היא לשעבדנו. האל הטוב, האמתי, הוא רוחני מוחלט ושונה לחלוטין מעולמנו, שהינו זר ואדיש לגמרי לעולם הזה ולבני האדם, שמקורם לדעת הגנוסטים בבריאה של אל נחות, המכונה 'ילדבאות' (Yaldabaoth).⁶ העולם הזה הוא מנקודת מבטם בגדר תאוה קוסמית. בלשונו של הנס יונס (Jonas), על פי הגנוסיס, העולם הוא קברה של הנשמה או הרוח.⁷ לאור גילוי הספריה בנאג-חמאדי במצרים באמצע המאה העשרים התגלעו ויכוחים במחקר לגבי שייכותם של טקסטים כאלו ואחרים לגנוסיס, על היחס בינו לנצרות,⁸ ועוד, אך מוסכם שהגנוסיס אוחז בדואליזם אוטולוגי קיצוני: העולם מורכב מרוח וחומר, והאדם מנשמה וגוף, העוינים זה את זה. לפי הגנוסיס החומר והחומריות הם אשליה, עליה יש להתגבר באמצעות השגת ידע אלוהי גואל.

גנוסיס כאן ועכשיו?

לפני כמה שנים ביקרתי בתערוכה במוזיאון ישראל שהיתה מחווה לספר **קיצור תולדות האנושות** של פרופ' יובל נח הררי. בין ציוני הדרך הרבים השייכים ל'היסטוריה הטבעית' והתרבותית של העולם, הופתעתי מאד לא למצוא בתערוכה זו **כל רמז למעמד הר-סיני ולעשרת הדברות**. הדבר מפתיע, שכן קשה לדמיין את

דפּרשה בה נמסרים עשרת הדברות לבני ישראל קרויה על שמו של יתרו, עובדה המלמדת על הכבוד של התנ"ך כלפי מוסריות אנושית בסיסית המצויה אצל לא-יהודים. מנגד, האשמה גורפת של גויים בחוסר-מוסריות¹ היא תופעה שהתנ"ך מזהיר מפניה, בסיפורי אברהם ויצחק אצל אבימלך (בראשית פרקים כ, כו). דתות אברהם - יהדות, נצרות, אסלאם - אכן מקבלות את תוקפן של עשרת הדברות כהנחיה בסיסית לאנושות. לצד הבדלים רבים, הן מסכימות כי אל מיטיב ברא את העולם והאדם, והוא פונה אל בראויו ומצפה מהם לפעול בהתאם לכללי מוסר בסיסיים: אוסר להקדיש את החיים להרס העולם, ומורה על הגבלת האנוכיות; מגנה רצחנות, אלימות, זימה וכיליון, ומצווה לנוח יום בשבוע ממלאכה, תוך זיקת-גומלין מיטיבה למשפחה והקהילה. לצד הפולמוס שיש ליהדות עם שכנותיה לגבי מעמדן של 603 המצוות שמעבר לעשרת הדברות, אין לזלזל אפוא בחשיבות 'דרך-הארץ' או 'היחוק הטבעי' המגולם בעשרת הדברות. 'קוד אתי' זה נקרא בעבודת בית המקדש לצד פרשיות שמע (משנה תמיד, ה, א), אך לאור החשש מפני ההסתפקות הנוצרית בעשרת הדברות בתור קוד-אתי תוך כפירה בתוקפן של כלל המצוות, ירד מעמדם של עשרת הדברות בתקופת חז"ל: "בדין הוה שיהו קורין עשרת הדיברות בכל יום. ומפני מה אין קורין אותן. מפני ט(י)[ע]נת המינין. שלא יהו אומי'. אילו לבדם ניתנו לו למשה בסיני".²

העולם הזה כתאוה קוסמית

לדתות אברהם יש ויכוח נוקב עם הגנוסיס, הכופר באתיקה ההומנית הבסיסית המגולמת בעשרת הדברות.³ הגנוסיס, שהתהווה במאות

4 תרגום, עריכה והקדמות: ד"ר יונתן כהנא, תל-אביב 2017.
5 לתיאור מזעזע במיוחד של הקניבליזם הגנוסטי, המבהיר מדוע הצו 'פרו ורבו' אינו מובן-מאליו, ראו גנוסטיקה, עמ' 137-138.
6 ראו כהנא, 'הקדמה', בתוך גנוסטיקה, עמ' 7-25.
7 H. Jonas, *The Phenomenon of Life: Towards a Philosophical Biology* [1966], Illinois, 2001, p. 14 (תרגום (ב.ב.).
8 חרף נסיונו של גרשם שלום 'לביית' את הגנוסיס אל חיק היהדות, בקרוהו אליעזר שביד ויוסף דן, ובצורה מתונה יותר גם משה אידל.

1 תודתי נתונה לעורך פנחס לייזר על הערותיו החשובות. כך למשל במדרש הנודע מציג את התנגדותן של אומות העולם לקבל את עשרת הדברות, מתוך טענה של חוסר מוסריות המושרשת באומות (**ספרי דברים**, ברלין ת"ש, פיסקא שמג, עמ' 397-395).
2 תלמוד ירושלמי ברכות א, ד, האקדמיה ללשון עברית (ירושלים תשס"א), טור 9. השוו בבלי ברכות יב ע"א, וכן א"א אורבך, 'מעמדם של עשרת הדיברות בעבודה ובתפילה', עשרת הדיברות בראי הדורות, ערך: ב"צ סגל, ירושלים תשמ"ו, עמ' 127-145.
3 הבחירה בשם הזכרי 'גנוסיס' (לעומת 'גנוסטיקה' הנקב) נובע מהסלידה הגנוסטית מהממד החומרי (מטריאל) והטבע הנברא, כמו גם מהתבוניות הרדיקלית שבו, אשר נתפסת בידי רבים כשבוניזם פילוסופי. השוו, G. Lloyd, *The Man of Reason: "Male" and "Female" in Western Philosophy*, London 1984.

לא תגנוב' או 'ופרצת'?

נח הררי, שמיטיב להעלות שאלות מוסריות לגבי אתגרי הקידמה, נשען על מטפיסיקה גנוסטית שאותה זיהה יונס בניהיליזם המודרני, באופן המסנדל את היכולת להתמודד באופן מוסרי עם האתגרים שעל הפרק. למשל, נח הררי מגדיר בני אדם כ'בעלי חיים שאפשר לפרוץ אליהם' (hackable animals).¹⁴ הגדרה זו נשענת על ה'הפגזה' המושגית הקודמת, של הגדרת בני האדם כ'בעלי-חיים' גרידא. מזוית דרוויניסטית הישרדותית גסה, אכן לא ברור איך אפשר לערער על התואר 'שאפשר לפרוץ אליהם'.¹⁵ גם הצו 'לא תרצח' אינו בר-תוקף מבחינת הפוסט-הומניסטים. בהתייחס לרצח ה'יסתמי' שמבצע מר קרסו בספר הזר של אלבר קאמי, קובע יוחאי עתריה בספר העידן הפוסט-אנושי כי "האמת פשוטה: מרסו רוצח כי אין סיבה אמיתית לא לרצוח".¹⁶ האמנם? האם כל רוצחי היחידים וההמונים בעצם פעלו כשורה? אפשר לתמוה על הוצאת 'פרדסי' על תנית הבמה למסרים שכאלו. נחמה פורתא היא הפרק של אריק גלסנר באותו הקובץ, הסוקר את ההומניזם של ריימונד טליס (Tallis), המבקר בספרו קיפוף האנושות את ה'דרוויניסטי' וה'ניורומניה' בני זמננו.

דין וחשבון הומני, המכיר בתפקיד המוסרי שמלאו עשרת הדברות ותורת משה בדברי ימי האנושות, יציע גישה שונה מזו של הפוסט/טרנס/אנטי-הומניזם. כך למשל יונס בספרו צו האחריות,¹⁷ או הרב אליעזר ברקוביץ, שטען כי "הקביעה שלפיה אלוהים ברא את האדם בצלמו ונפח באפיו נשמת חיים" היא דחייה "של כל מטא-מדע ומטא-פסיכולוגיה הקובעים כי האדם אינו אלא עוד יצור מן היצורים שבממלכת החיים".¹⁸ כנגד ה'מדעניזם' (the scientism המתאר את האדם כ'אורגניזם' גרידא, טען ברקוביץ כי "אנושיותו של האדם אינה [...] תופעת לוואי של טבעו החייתי; היא ניתנת לו מראשיתו בדיוק כמו מטען האינסטינקטים שלו ומבנהו הביולוגי. [...] רק אדם חולה יכול לרצות להיות חיה בריאה".¹⁹ לנוכח המיתולוגיה הטרנס-הומנית בת

התגבשות ההומניזם האירופי, הדמוקרטיה וביטול העבדות, ללא המסרים ההומניים המצויים במסורת היהודית המקראית, ובראשם ערך שוויון בני-האדם, יום השבת כיום מנוחה, הגבלת כוחו של המלך ומוסד המלוכה, ועוד. איך אפשר להבין את ההבראים האירופי, או את כינונה של ארה"ב, ללא התייחסות לבראשית א 27 (בריאית כל בני האדם בצלם אלהים) ולעשרת הדברות? חרף כל זאת, מכחיש נח הררי בספרו החדש את הטענה שהיה למסורת היהודית תפקיד חיובי כלשהו בהתפתחות האנושות.

המטריאליזם וההומניליזם (ה'יתודעה' כממצה את הכל) של נח הררי מקושרים תדיר לבודהיזם, אך לא פחות מכך הם מגלים קשרים מטרידים לגנוסיס. כמו הגנוסטים שטענו שאין הבדל בין אדם לבהמה,⁹ כך נח הררי בספרו הראשון (קיצור תולדות האנושות) הרואה את האדם כ'סאפיינטי' וכבעל חיים גרידא; כמו הגנוסטים הטוענים שאין כל ממשות וערך לקיומו הגופני של האדם, וגאולתו של האדם תבוא רק מתוך התנגדות לעולם הזה וחריגה אל ה'ידע' הגואל שמקורו הוא אל רוחני וזר במהותו לעולם הזה, מגדיר נח הררי בספרו השני את האדם כאלגוריתם (ההיסטוריה של המחר, עמ' 82,¹⁰ 317), אשר השאלה לגביו ממוקדת בתודעתו ה'פינימית' ולא בזיקתו החברתית. את שני ספריו דלעיל ניתן לתמצת באופן הבא: **האדם 'אינו אלא' אורגניזם** (לא אחרת מאשר אִמְפָּה או עגבניה), **אך משנחבר את ה'אורגניזם' הזה לחשמל ולמרשתת הרי לנו 'אל' (god)**, במרכאות או בלעדית. על פי התמונה הגנוסטית המחולנת שמשרטט נח הררי, בין הבהמי ל'אלוהי' לא ניצבת תופעה אנושית בת-קיימא, אלא בעיקר פיקציות, אשליות והוואה עצמית גרידא.

נח הררי טוען שהוא רק 'משקף את השיח הרווחי',¹¹ אך השיח ההומני וחדתני-הומני הוא משום מה אינו טורח להדגיש. אותיר לקוראים להחליט מה פשר העובדה שהוא אינו מזכיר בספריו את ההוגה היהודי החשוב הנס יונס, מאבות הביואטיקה, הקיימות והפילוסופיה של הטכנולוגיה. אם יש צדק בטענה לגבי הנחותיו הגנוסטיות של הררי,¹² הרי שספרו של יונס **הדת הגנוסטית** עשוי להוות מפתח לכך.¹³

14 Y. N. Harari, "The Myth of Freedom", *The Guardian* 14 (Sep. 2018). הררי חוזר בדבריו על המוטו הזה שלוש פעמים.

15 באופן דומה, מנקודת מבט מסוימת הגדרתו של 'בית מלוך' הוא 'מקום שאפשר לגנוב ממנו ברזים ומגבות'.

16 'לבד במדבר של קרח', העידן הפוסט-אנושי, עורכים: ג. עתריה וע. שלו, חיפה 2017, עמ' 268.

17 *The Imperative of Responsibility: In Search of an Ethics for the Technological Age*, trans. H. Jonas and D. 1984 Herr Chicago

18 'מיניות ומוסר', בתוך א. ברקוביץ, מאמרים על יסודות היהדות, מאנגלית: להד לור, עורכים: ד. חזוני וי. ג. ליפשיץ, ירושלים תשס"ד, עמ' 189.

19 'מיניות ומוסר', עמ' 189.

9 כהנא, גנוסטיקה, עמ' 144.

10 לביקורת הומנית על הרדוקציוניזם של נח הררי, ראו למשל תומר פרסיקו, 'ההיסטוריה של המחר' מאת יובל נח הררי - ניתוח ביקורתי, לולאת האל 10 למאי 2015.

11 ראו תגובתו לרשימתו דלעיל של פרסיקו.

12 טענה שהוכחתה דורשת כמובן דיון נוסף.

13 *The Gnostic Religion: The Message of the Alien God 13 2001 and the Beginnings of Christianity*, Boston

המזדהים והפעילים עם חזון התנועה ועמדותיה.

נציגי התנועה השתתפו בהפגנה נגד מכירת נשק למשטרים רחניים. ונגד חוק הלאום.
אנו מברכים את חברתנו ד"ר מרסי לנק עם כניסתה לתפקיד רכות פעילות בין דתית של עוז ושלו.
צרו קשר, צאו מהבית, השמעו את קולנו. פרטים באתר התנועה: <http://ozveshalom.org.il/blog> ובדף הפייסבוק: <https://www.facebook.com/ozveshalom>.
netivotshalom

חברי הנהלת התנועה: לאה שקדיאל, דויד ויימן (יו"ר), אלי רבל. אנטון גודמן ואביעד הומינר-רוזנבלום נבחרו באסיפה הכללית והצטרפו להנהלה. בהצלחה!
ותודה מקרב לב לחברי הנהלה היוצאת דר' גילי זיוון ופרופ' צבי מזא"ה שפרשו מתפקידם בהנהלה, אך נכחו להם עדיין תחומים רבים לפעילות ולהשפעה. מעוניינות/ים לפעול ציבורית להגשמת המטרות של עוז ושלו?
צרו קשר עם לאה שקדיאל, 052-3911181, moshelea@netvision.net.il

מעוניינות/ים להתעדכן ולהשתתף בשיח על דרכה של התנועה צרו קשר עם אלי רבל, jrevel.iphone@gmail.com

קוראים יקרים

שבת שלום הוא מיזם מרכזי של תנועת עוז ושלו המתקיים 21 שנה. הגיליונות (1095 עד כה) מופצים במאות בתי כנסת, ישיבות, ארגונים, סמינרים ועמותות בדוא"ל ובאינטרנט, ומהווים חיבור בין אוכלוסיות שונות המעוניינות בקול יהודי, תורני וציוני, הדוגל בחברה מוסרית וצודקת לטובת כל יושבי הארץ הזאת.

סיימנו בשעה טובה את המחזור ה-21 ופתחנו את שנת הכ"ב להופעת "שבת שלום". קהילת "שבת שלום" הכוללת את צוות העוסקים במלאכה, הכותבים הנאמנים, תומכינו וקוראינו, שותפה במפעל חשוב זה של התבוננות, חשבון נפש והפצת תורה של חיים, חמלה, צדק ושלו.

לאורך השנים, אנו נמנעים באופן עקרוני ממימון הגיליון על ידי פרסומות ואיננו זוכים לתמיכה מממשלתית או מפלגתית, ולכן:

אנחנו תלויים בעזרתכם על מנת שנוכל להמשיך את מפעל "שבת שלום" על הוצאתיו הצנועות, הכוללות הדפסה והפצה במאות בתי כנסת בארץ, במייל ובאינטרנט.

כדאי לתרום באמצעות העברה ישירה לבנק לאומי סניף 912 מספר חשבון 09973803. **לא לשכוח לשלוח למרים פיין, רכזת המשד, מייל המודיע על העברת התשלום,** כדי שהיא תוכל לעקוב אחר התשלומים ולשלוח קבלה על התרומה: ozveshalomns@gmail.com. ניתן גם לשלוח המחאות לפקודת עוז ושלו לידי מרים פיין, דוסטרובסקי 9, ירושלים, 933806

התרומות מוכרות לצורך פטור ממס. להפצת המהדורה המודפסת, לקבלת המהדורה האלקטרונית ולבירורים: 052-3920206 - ozveshalomns@gmail.com

לתגובות ולתיאום דברי תורה: pinchas.leiser@gmail.com
חפשו אותנו באתר התנועה: <http://ozveshalom.org.il/blog>
ובדף הפייסבוק: <https://www.facebook.com/ozveshalom>.
netivotshalom

זמננו, אפשר להציע כי רק אדם חולה יכול לרצות להיות רבוט בריא. לעומת זאת, הומניזם - יהודי או אחר - ממוקד בהכרעה מוסרית המעוגנת בתוך חוויית חיים ממשית: כיצד ניתן לחיות חיים מוסריים, שראוי לחיותם? בעבור מי שסבור שזו השאלה הנכונה, עשרת הדברות היו ויישארן מצפן חשוב.

ד"ר נדב ברמן שיפמן הוא עמית פוסט-דוקטורט במרכז ללימודי יהדות והחוג לפילוסופיה באוניברסיטת ייל

'לא תעשה לך פסל': פירוש, שלא יפסול את עצמו. (אור החיים שמות כ, ד)

ואפילו לשם שמים.

(דעת זקנים מבעלי התוספות שמות לב, ז)

'וכל תמונה': וי"ו יתרה, פירוש: לא תעשה לך פסל של כל תמונה, אפילו אין לו פרצוף.

(חזקוני שמות כ, ד)

תמונה: דימוי חזותי? המשגה? יצירה דימונית?

תמונה הוא שם הנאמר על שלשה עניינים... והוא, שהיא נאמרת על **צורת הדבר** הנראית בחושים מחוץ למחשבה (במצאות הממשית), כלומר תבניתו ותכניתו והוא אמרו 'ועשיתם פסל תמונת כלי' (דברים ד, כ"ה), 'כי לא ראיתם כל תמונה'.

(שם ד, ט"ו)

ונאמרת על **הצורה הדימונית** של אדם הנשארת בדמיון אחרי העדרו מכנגד החושים... כלומר דמיון לנגד עיני בשינה. ונאמרת על **העניין האמיתי הנישג בשכל**, ולפי העניין הזה נאמרת בו יתעלה 'תמונה', אמר: 'ותמונת ה' יבטי' (במדבר י"ב, ח), עניינו ופירושו: ואמתת ה' ישג.

(מורה נבוכים לרמב"ם א, ג)

הנעשה בתנועה

בשבת פרשת חיי שרה, התכנסו כ-50 חברות וחברים ממקומות שונים בארץ לשבת עיון בערך.

בליל שבת העביר הרב רוני לוביץ שיעור מאלף על התייחסות ההלכה לשיבת נוכרים בארץ ישראל ועל גישתם של רבנים בכירים בציונות הדתית לסוגיה זו; התברר שראשוני הרבנים נטו להתייחס לנוכרים כאל גרים תושבים ובכך חייבו את הימצאותם בתוכנו ואת החובה לאפשר להם לשבת בארצנו. לעומת זאת חלק מהרבנים בני דורנו המגדירים עצמם ציונים דתיים נקטו בגישה שונה, בין היתר מנימוקים לאומיים.

עו"ד אלעד קפלן, מנהל עמותת "עתים" ראה בדו-שיח עם קבוצות בעלות עמדות שונות בציונות הדתית חלון הזדמנויות וצידד בדיאלוג מתמשך כדי "להתחלל בלבבות". המזרחן יוחנן צורף הציג בפנינו את הנראטיב הפלסטיני והדגיש את הצורך להבין אותו, כדי להבין היום את עמדת הפלסטינים המתונים המוכנים להגיע עמנו להסדר מזיני. גם הוא סבר שיש היום חלון הזדמנויות שאסור לנו לפספס.

בשבת אחר הצהריים התקיים דיון על הדרכים ליצור דיאלוג עם קבוצות שונות ולהרחיב את מעגל